

JORDAN I IZRAEL

– SPOJ RAZLIČITIH VJERA I KULTURA

SILVIJA MARTIŠEK

Razmišljajući o mogućnosti odlaska na put za vrijeme zimskih praznika prijateljica i ja razmatrale smo nekoliko opcija. Na prvom mjestu je bio Iran, a u obzir je došla i Kuba, ali bilo je premalo vremena za pripremu puta. A onda sam u izlogu turističke agencije vidjela primamljivu ponudu za putovanje u Jordan i Izrael. Odluka je *pala* u roku od 24 sata, a važnu ulogu imala je činjenica da je u program uključeno i nekoliko lokaliteta koje već duže želim posjetiti – Petra, Mrtvo more, Jeruzalem i pustinja. Polazak je bio sa zagrebačkog aerodroma u večernjim satima, najprije prema Istanbulu, a onda prema Ammanu, glavnom gradu Jordana. Kako smo u Amman došli u ranim jutarnjim satima nije bilo puno vremena za odmor. Program je obuhvaćao lokalitete u Ammanu i 50 km udaljenom Jerashu te je trebalo krenuti što prije. No, prije nego ispričam kako je počelo putovanje nekoliko riječi o Jordanu.

Jordan, službeno Hašemitska Kraljevina Jordan, država je u jugozapadnoj Aziji. Ime je dobila po Hašemitima koji su danas pripadnici dinastije koja vlada Jordanom, a doselili su iz Palestine, nakon Prvog svjetskog rata. Na krajnjem jugozapadu kratkom obalom (duljine 26 km, od čega je 10 kilometara Jordanu poklonila Saudijska Arabija u zamjenu za dio Wadi Rum pustinje) izlazi na Crveno more, graniči na zapadu s Izraelom i područjem Zapadne obale, na sjeveru sa Sirijom, na sjeveroistoku s Irakom te na jugu i istoku sa Saudijskom Arabijom.

Jordan je poznat još u starom vijeku. Često je mijenjao vladare – Egipćane, zatim Asirsko-

babilonsku državu, Perzijsko carstvo, Rimsko carstvo. Islamizacija je počela u 7. stoljeću, a u sastav Osmanskog carstva ušao je u 16. stoljeću. Nakon Prvog svjetskog rata pripao je Britaniji. Neovisan je od 1946. godine. Povijest Jordana nakon osamostaljenja obilježena je pokušajima balansiranja između strana u izraelsko-palestinskom sukobu. Iako je podržavao težnju Palestinaca za neovisnom državom, Jordan je pod vodstvom kralja Huseina (na vlasti 1953. - 1999.) održavao dobre odnose i s državama Zapada, a 1994. potpisan je mirovni ugovor s Izraelom.

Istočni i južni dio zemlje nalazi se na prostoru Sirijske pustinje. Na zapadu se nalazi Jordanska rasjedna dolina kroz koju protječe rijeka Jordan i ulijeva se u Mrtvo more čija je obala (-417 m, a prema nekim novijim mjerjenjima -425m) najniža točka na površini Zemlje. Planinska područja odvajaju ovu dolinu od pustinje na istoku. Klima je pustinjska i mediteranska, ali s vrlo malo padalina. Godišnje padne manje od 200 milimetara kiše (85 % površine države prekriva pustinja). Ljeta su vrlo vruća, srednje mjesečne temperature iznose i do 35 °C, ali s vrlo malo vlage u zraku, pa su vrućine, za razliku od naših podnošljivije.

Jordan ima površinu 89 342 kilometra kvadratna, dok stanovnika ima oko 10 milijuna. Islam je najzastupljenija religija (suniti). U Jordanu žive i Kopti, pripadnici katoličke vjere, ali ima i pravoslavaca i protestanata. Kršćani i muslimani danas dijele istu kulturu, jezik i tradiciju. Arapski odnosno njegov lokalni dijalekt službeni je jezik većine stanovništva, ali se stanovništvo koristi i engleskim koji se uči od prvog razreda osnovne škole. U Jordanu živi oko 2 milijuna palestinskih izbjeglica i 1,5 milijuna sirijskih izbjeglica koje su spas našle u Jordanu bježeći iz matične države u kojoj građanski rat traje od 2011. godine. Najviše Palestinaca došlo je nakon Prvog arapsko-izraelskog rata

(1948.-1949.) kada je u glavni grad pohrlio velik broj izbjeglica, iz netom proglašene države Izrael, i nakon Šestodnevno rata - 1967. kada je Jordan izgubio sve svoje teritorije zapadno od Rijeke Jordan.

Nakon dugogodišnje gospodarske ovisnosti o inozemnoj pomoći, najviše američkoj, izvozu fosfata i potaše, poznatije kao kalijev karbonat (K_2CO_3), doznakama iseljenika na privremenom radu, najviše u Saudijskoj Arabiji, ali i drugim zemljama Perzijskog zaljeva, te sve jačim razvojem turizma, Jordan je u posljednjih desetak godina krenuo putem reformi i slobodne trgovine.

Abdulah II bin al Husein je trenutni kralj Hašemitske Kraljevine Jordan. Njegova je supruga kraljica Raina koja je podrijetlom iz Kuvajta, a u Jordan je došla kao izbjeglica. Imaju četvero djece. I kralj i kraljica dobivaju plaću iz državnog proračuna, ali ne sudjeluju u donošenju odluka vezanih za gospodarstvo države. Sva službena putovanja financira im država. Kralj ima ovlast razriješiti Parlament. Osim Parlamenta postoje i dva Senata, a članovi se biraju na 4 godine.

Još nekoliko zanimljivosti o Jordanu. U školu se kreće sa 6 godina. Većina škola su državne, a manji dio (oko 22 %) su privatne. Postoje i škole koje su isključivo namijenjene izbjeglicama (prvenstveno Palestincima i Sirijcima). I osnovna i srednja škola su obavezne i traju do 18 godina. Na kraju srednje škole polaže se državni ispit koji je preduvjet za upis na jedan od 30 fakulteta u državi od kojih je 8 državnih i 22 privatna, ali imaju isti obrazovni program kao i državni fakulteti. Osnovna škola traje 10 godina, a srednjoškolsko obrazovanje dvije godine. Školska godina traje od rujna do lipnja. Zimski praznici traju 20 dana u siječnju. Ocjene se izražavaju u postocima, a ne brojkama. Engleski jezik uči se od prvog razreda. Nakon srednje škole vojska nije obavezna, već se kao i u Hrvatskoj za vojsku odlučuju samo oni koji žele služiti vojni rok.

Nacionalni dohodak iznosi 550 (američkih) dolara po osobi. Prosječna plaća iznosi oko 1000 američkih dolara. Nezaposlenost je 14 %, a velik je broj privatnika koji ne plaćaju porez. Stranci se lako mogu zaposliti. Četvrtina iznosa plaće odvaja se za zdravstvo, bolnice se grade iz donacija i liječenje je besplatno. Banke su uglavnom domaće, ima nekoliko stranih, ali su pod kontrolom Središnje banke Jordana. I stanovi i kuće uglavnom su u privatnom vlasništvu, a cijena kvadrata stana je od 500 do 1000 jordanskih dinara (jedan jordanski dinar = 1,5 američkih dolara, tj. oko 9 kuna). Prosječna veličina stana je 130-150 metara kvadratnih. Oko 95 % električne energije dobiva se iz fosilnih goriva, a samo manji dio korištenjem sunčeve energije (330 sunčanih dana u godini). Vlastitih izvora energije nemaju. Litra benzina je 1,1 američki dolar, a zbog zaštite okoliša uvedena je zabrana dizelskog goriva za prijevozna sredstva. Željeznički promet koristi se isključivo u svrhe prijevoza tereta i jako je malo izgrađenih pruga.

Prirodni prirast je dosta visok – viši od 20 % u zadnjih desetak godina. Obiteljske veze su vrlo jake. Domovi za starije ljude ne postoje jer zakon obavezuje djecu da se brinu o svojim roditeljima. Isto tako otac može sinu zabraniti da se ženi ako se ne slaže s njegovim izborom. Po zakonu muškarci mogu imati najviše 4 žene ako su ih financijski sposobni uzdržavati (manje od 1 % muškaraca koristi tu mogućnost). U slučaju razvoda, kojih ima svega 2 %, muškarac je dužan plaćati alimentaciju i ženi i djeci. I kralj Husein ženio se 4 puta, ali samo je treća žena Alia bila kraljica. Žene imaju pravo voziti auto, ali ako se voze s muškarcem uvijek su suvozačice i ne razgovaraju s vozačem. Također, žene mogu ići u mirovinu nakon 20 godina rada te dobiju oko 70-80 % od iznosa plaće, a muškarci nakon 25 godina rada. U Jordanu žive Romi koji imaju jordansko državljanstvo. Žive u šatorima te se sele. Osim Roma ima i dosta Beduina.

Stanovnici Jordana jedu sve vrste mesa osim svinjetine, a od začina koriste dosta kurkume i mljevenog kumina. Tradicionalno jelo je mansaf, janjetina u umaku od jogurta s rižom. Jede se desnom rukom. Kava je nacionalni napitak. Oblače se tradicionalno, u skladu s kulturom i vjerom, ali se kod mladih vidi utjecaj zapada i mode. Muškarce ćete često vidjeti da na glavi nose zavezane marame, kefije. To su pokrivala za glavu koje su uveli Britanci kao obavezni dio uniforme vojske kako bi razlikovali Palestince (crno bijele marame) od Jordanaca (crveno bijele marame).

Amman je glavni i najveći grad Jordana u kojem živi oko 4 milijuna stanovnika. Podijeljen je na istočni, povijesni dio grada koji se smjestio na 7 brežuljaka od 20 koliko ih je u samom gradu, i zapadni, moderni, poslovni dio grada. Povijest Ammana seže daleko u prošlost, čak 4000 godina prije Krista. U Bibliji se spominje kao Rabbath Ammon, dok su ga Grci nazivali Philadelphia. Ime Amman dobio je po semitskom narodu Amoniti čije se ime često spominje u Bibliji. Mnogi su narodi vladali ovim gradom kroz povijest, a zadnji „vlasnici“ grada bili su Britanci, i tada je grad bio dio Palestine. Uspostavom britanskog protektorata Transjordan Amman je izdvojen iz Palestine i ubrzo postaje prijestolnica te nove političke tvorevine, te je započeo njegov suvremeni razvoj i nagli rast.

Najveće znamenitosti Ammana su ostaci antičke citadele s Herkulovim hramom, Arheološki muzej i očuvani rimski amfiteatar. U gradu se nalazi i prekrasna džamija kralja Abdulaha I izgrađena 80-tih godina 20. stoljeća (sl. 1). Prepoznatljiva je po plavom mozaiku na kupoli. Ženama nije dozvoljen ulazak u džamiju, osim kao turistkinjama, a u tom slučaju oblače posebnu haljinu s pokrivalom za glavu. Skidanje obuće obavezno je prije ulaska. U džamiju može ući i do 7000 ljudi. Danas služi uglavnom u turističke svrhe i u njoj se nalazi galerija.

Sl. 1. Džamija kralja Abdulaha I, Amman

Ammanska citadela nalazi se na jednom od sedam brežuljaka na kojima se smjestio stari dio grada (sl. 2). Okupirale su ju mnoge civilizacije, a najviše traga ostavili su Rimljani, Bizantinci i Omejidi (Omejidski kalifat, jedan od 4 najznačajnijih kalifata osnovanih nakon smrti Muhameda). Upravo zbog toga najznačajniji ostaci citadele su Herkulov hram, bizantinska crkva i Omejidska palača.

Rimski teatar izgrađen je u vrijeme kada se grad zvao Philadelphia, a građen je za vrijeme vladavine Marko Aurelije (sl. 3). Ima tri kata i tri dijela, te poseban dio koji ih odvaja kako bi se slijevala kišnica. Sa svake točke amfiteatra jednako se dobro čuje i vidi. Amfiteatar ima oko 6000 sjedećih mjesta.

Pedesetak kilometara sjeverno od Ammana smjestio se Jerash, zvan i Pompeji istoka, poznat po brojnim stupovima (oko 1000) koji dominiraju starim dijelom grada. Jerash je najbo-

Sl. 2. Antička citadela, Amman

Sl. 3. Rimski amfiteatar, Amman

Ije očuvan rimski grad nekadašnjeg Dekapolisa, te najspektakularniji rimski grad na Bliskom istoku, ali i izvan Italije. Grad je izgrađen prije oko 2000 godina, a arheološka iskapanja su počela 1920. godine te je od tada pronađeno oko 22 tisuće iskopina. Jerash je originalno nastao u grčko doba, te su hramovi bili posvećeni grčkim bogovima. Grčke bogove kasnije su zamijenili rimski, a rimske je bogove zamijenio kršćanski. Muslimani su u grad došli u 7. stoljeću. Godine 749. potres je razorio Jerash.

U stari grad se ulazi kroz Hadrijanov prolaz, veličanstvena vrata izgrađena u čast posjete veličanstvenog rimskog vladara. To je navodno bio Hadrijanov omiljeni grad, smješten na Putu začina prema Siriji i Sredozemlju. Kroz vrata se dolazi do ogromnog trga, ovalnog foruma okruženog stupovima, veličine 80 x 90 metara. Uz 600 metara dug Cardo protežu se kolonade s jedne i druge strane, a na ulazu se nalaze Sjeverna i Južna vrata. Glavnom ulicom dolazi se do Agore, glavne tržnice hrane u čijem je središtu mala fontana. Tržnica je ovalnog i asimetričnog oblika, okružena sa 160 jonskih stupova, a ispod nje se nalazi sustav za navodnjavanje. U gradu se nalazi i hipodrom koji je služio za utrke kočijama, Zeusov i Artemidin hram, u čijem se podnožju nalazi sustav cijevi i odvoda koje su skupljale kišnicu i odvodile je kanalizacijom u podzemne spremnike, te sjeverno i južno kazalište gdje se danas održavaju festivali. Grad

je izniman i isplati ga se posjetiti, a i sami ga Jordanci pokušavaju uvrstiti na popis svjetske baštine. Razgledom Jerasha završava naš prvi „radni“ dan u Jordanu.

Drugo jutro napuštamo glavni grad i odlazimo prema Madabi, planini Nebo, Keraku i Petri. Čeka nas cjelodnevno putovanje, ali isplati se obzirom na viđeno. Madaba se smjestila 30 kilometara jugozapadno od glavnog grada. Poznata je po bizantskim i omejidskim mozaicima te grčkoj pravoslavnoj crkvi svetog Jurja, gdje se može vidjeti najstarija sačuvana originalna karta Svete Zemlje iz 560. godine. Karta je napravljena kao mozaik, a sastoji se od gotovo 2 milijuna dijelova. Osim samog Jeruzalema na karti je prikazano cijelo područje današnjeg Izraela i Jordana pa je tako vidljiva i ondašnja veličina Mrtvog mora koje nije bilo razdvojeno u dva bazena. U Madabi je 2008. izgrađena Isusova džamija. Smještena je kraj crkve, a na njezinim zidovima ispisani su citati iz Ku'rana u kojima se spominju Isus i Majka Božja. Za izgradnju džamije bilo je potrebno otkupiti zemlju od kršćanina, koji je novac od prodaje darovao u dobrotvorne svrhe. Njemu u čast džamija je nazvana Isusova džamija. U Madabi se nalazi i srednja škola za izradu i restauraciju mozaika, osnovana od strane talijanske vlade (sl. 4). Bizantski mozaici jedna su od glavnih atrakcija za turiste. Izrađuju se na dva načina: stari i novi i možete prisustvovati izradi. Cijene mozaika

Sl. 4. Škola mozaika, Madaba

su dosta visoke, ali ako odlučite kupiti na licu mjesta u cijenu je uračunat i transport do vašeg grada. U gradu možete posjetiti i Madaba centar i arheološki park.

Nakon posjeta Madabi slijedi odlazak na planinu Nebo (čita se „Nib“) najsvetije mjesto u Jordanu, odakle je Mojsije gledao Obećanu zemlju, a vjeruje se da mu je ovdje i posljednje počivalište. Nalazi se na samo desetak kilometara od Madabe, ima izuzetno veliki značaj za kršćansku i židovsku tradiciju. Planina Nebo je visoka oko 800 metara i s nje se za vedrog vremena mogu vidjeti Jeruzalem, Mrtvo more i Betlehem. Prema Starom zavjetu, Bog je Mojsiju rekao da se popne upravo na ovu planinu kako bi ugledao Obećanu zemlju prije nego što se preseli u Carstvo božje. Dio na kojem se danas simbolično nalazi njegov štap u obliku zmije, navodno je mjesto na kojem je Mojsije ispustio posljednji uzdah. Na mjestu njegove grobnice sagrađen je manastir, koji se od 1933. restaurira te se provode arheološka istraživanja. Papa Ivan Pavao II posjetio je 20. ožujka 2000. godine planinu Nebo na putu u Svetu Zemlju i zasadio drvo masline kraj bizantske crkve kao simbol mira.

Spuštammo se s planine Nebo i krećemo na put prema Keraku, utvrđenom gradu kojim dominira djelomično obnovljena križarska utvrda (citadela). Kerak je nekad bio glavni grad biblijskog kraljevstva Moab. U zidove citadele utkani su detalji križarske i muslimanske kulture, a citadela je djelomično renovirana. Napuštamo Kerak i krećemo put Petre. Cesta je vijugava i vožnja spora, a zbog izgleda krajolika vrlo je slična vožnji po Mjesecu. Prate nas nepregledni puštinjski prostori stijena uglavnom vulkanskog postanka. Dolazimo do velike brane sagrađene u svrhu sakupljanja vode za navodnjavanje poljoprivrednih površina koje se duž ceste pružaju kao zeleni otoci. Na njima se uglavnom uzgaja pšenica i rajčica. Jordan je uvoznik poljoprivred-

nih proizvoda jer zbog nedostatka obradivih površina i vode nije moguć uzgoj. Za poljoprivredu se koristi podzemna voda i to nekih 30 % zaliha. Nedostatak vode predstavlja veliki problem i za kućanstva. Voda se preko vodovodnih sustava, što iz podzemlja, što iz rijeke Jordan dostavlja u kuće i stanove gdje se sakuplja i grije u velikim bijelim posudama koje se najčešće nalaze na krovovima. Ta se voda koristi za potrebe kuhanja i higijene i bez obzira na broj ukućana dostavlja se jednom tjedno (u prosjeku 550 litara po osobi godišnje). Cijena vode mjesečno je oko 20 dolara. Voda se ne koristi za piće već se kupuje flaširana pa je cijena vode po litri gotovo upola jeftinija nego kod nas. Opskrbu vode nadzire država i ona je vlasnik vodoopskrbnog sustava. No, bez obzira na nedostatak vode u kućama i stanovima ljudi posjeduju perilice rublja, što je bilo jedno od najčešćih pitanja postavljeno našem vodiču tijekom putovanja.

U večernjim satima stižemo u Petru, najveću znamenitost Jordana. Petra je napušteni grad, a u vrijeme antike je bio glavni grad Nabatejaca. Poznata je po svojim helenističkim građevinama uklesanim u stijene, ali i vodovodnom sustavu, koji su otkriveni Zapadu tek 1812. godine. Petra je upisana na UNESCO-v popis svjetske baštine 1985. godine kao „jedno od najvrjednijih kulturnih dobara baštine čovječanstva“. Thomas Edward Lawrence (poznatiji kao „Lawrence od Arabije“), piše u svom djelu *Sedam stupova mudrosti*: „Petra je najdivnije mjesto na svijetu.“ Mislio je, da bi svaki opis mjesta izbljedio pred vlastitim doživljajem u susretu s Petrom. Slažem se s njim.

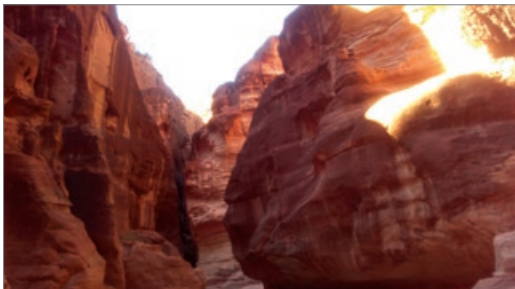
Teško je u par rečenica opisati ovu iznimnu ljepotu, ali pokušat ću. Zbog povoljnog geografskog položaja, ali i dobro skrivenog položaja među strmim stjenovitim zidovima okolnih brjegovina planine Share, i zbog sigurne opskrbe vodom (voda se kanalima dovodila s brdskog potoka) glavni su razlozi zašto su Nabatejci baš

ovdje podigli svoj grad još prije dvije tisuće godina. Nazivali su ga i Crveni grad zbog boje stijena u koje je grad bio uklesan. Zbog mnogobrojnih minerala koji se nalaze u stijenama naići ćete i na druge boje osim crvene, kao što su žuta i smeđa. Uskoro po osnivanju postao je trgovačko središte uglavnom skupocjene robe: začina i svile iz Indije, bjelokosti iz Afrike, bisera iz Crvenog mora kao i tamjana s juga Arabije. Petra je kao grad napredovala kroz povijest, bila je središte političke moći sve do dolaska Rimljana. Iako je Rimljanima trebalo puno vremena da zauzmu Petru zbog njezinog položaja na kraju su ipak uspjeli i to tek nakon što su otkrili kako funkcionira opskrba grada vodom te su je onesposobili. Dogodilo se to 106. godine kada grad ulazi u sastav Rimskog carstva i postupno gubi na značenju. Grad je kroz povijest doživio dva snažna potresa, a u 7. stoljeću osvajaju ga Arapi te tada i zadnji stanovnici napuštaju Petru. Za Europljane ga je otkrio Švicarac Burckhardt putujući po Arabiji početkom 19. stoljeća. Kako je Europljanima ulaz u grad u to vrijeme bio zabranjen Švicarac se obukao kao Arap i uvjerio svog vodiča Beduina da ga odvede u izgubljeni grad. Danas se u grad ulazi pješice kroz Siq – uski klanac među stijenama (sl. 5).

Postoji nekoliko načina na koji možete obići grad, a sve ovisi o vašoj kondiciji i vremenu kojeg imate. Najlakša, najkraća i najmanje zahtjevna staza duga je 8 kilometara i za nju će

vam trebati oko 4 sata. Ostale staze smatraju se teškima, a njihova duljina i trajanje ovise da li ste se odlučili za pješčenje ili planinarenje. Glavna staza vodi kroz klanac do dijela grada gdje se nalazi i najimpozantnija građevina grada – Riznica (sl. 6). No, prije nego ugledate samu građevinu stijene zatvaraju sam pogled na nju pa kad se taj isti pogled otvori, a vi ugledate Riznicu dogodit će vam se isto što se dogodi svakom posjetitelju Petre, a to je da jednostavno ostajete bez daha zbog ljepote koja se ukazala pred vama. Izraz „građevina“ i nije najtočniji, jer očuvani objekti u Petri nisu građeni spomenici, već su oni uklesani u stijene. Beduini su ju nazivali „Faraonska riznica“, iako se ustvari radi o jednom od mnogih u stijenu uklesanih grobnica. U njezinoj blizini nalaze se suvenirnice i kafići, tako da kavu možete popiti uz prekrasan pogled. Pri tome će vas čuvati pripadnici policije zaduženi za čuvanje arheoloških nalazišta, a u sklopu Ministarstva turizma i arheoloških iskopina. Osim Riznice, važnija građevina je i Rimsko kazalište, amfiteatar iz 1. stoljeća. I on je, kao i druge građevine, uklesan u stijeni. Ima 33 reda sjedala, i imao je oko 5.000 mjesta. Kod klesanja amfiteatra, otvoreni su prilazi nizu grobnica koje su još ranije bile uklesane u stijene. Amfiteatar su otkrili američki arheolozi 1961. godine. Sjeverno od amfiteatra izdiže se tzv. Kraljevski zid. Na oko pola visine stijene isklesano je više monumentalnih

foto: Silvija Martišek

Sl. 5. Klanac Siq, Petra

foto: Silvija Martišek

Sl. 6. Faraonska riznica, Petra

Sl. 7. Kraljevske grobnice, Petra

grobnica jedna do druge (sl. 7). Razaznaju se nabatejski, grčki i rimski utjecaji. Na izlasku s područja nekadašnjeg grada, nalazi se možda najljepši spomenik ove izgubljene kulture, El-Deir. U prijevodu, ovo ime znači „samostan“, vjerojatno zato jer su u srednjem vijeku ovdje obitavali redovnici. Nije skriven, leži visoko na brijegu i impresivan je ne samo zbog svoje veličine. Urna na vrhu ukrasnog okruglog hrama nad ulazom visoka je 9 metara. Zbog njegovog jednostavnog ali monumentalnog stila, Ed-Deir se smatra jednim od vrhunaca nabatejske kulture. Ljepotu cijelog lokaliteta nemoguće je opisati riječima, već je treba doživjeti (sl. 8).

Nevjerojatno je što je priroda stvorila na ovom mjestu, a čovjek upotpunio. Ali bez obzira na to treba ići dalje. Put nas vodi prema spektakularnoj pustinji Wadi Rum (sl. 9). Poznata je i kao Dolina mjeseca, a nalazi se u južnom Jordanu, 60 km od Aqabe, u blizini granice sa Saudijskom Arabijom u kojem se nalaze različiti pustinjski krajolici s lepezom uskih klanaca, prirod-

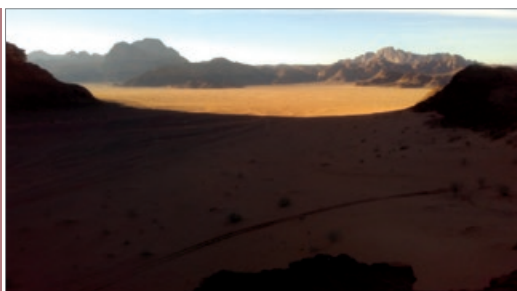
nih lukova, vrtoglavih litica, klizišta i špilja. Petroglifi, natpisi i arheološki ostaci pronađeni na ovom području svjedoče o 12.000 godina ljudske naseljenosti i međudjelovanju s prirodom. Naziv Wadi Rum vjerojatno potječe od arapske riječi wadi (uadi) što znači „dolina“ i aramejskog korijena rum, što znači „uzdignuta“ ili „visoka“. Najviša točka mu je planina Um Dami visoka 1854 metara. Ovaj lokalitet također svjedoči o evoluciji stočarskog, poljoprivrednog i urbanog života ljudi u ovom području. Zbog toga je Wadi Rum upisan na UNESCO-v popis svjetske baštine 2011. godine, i to kao mješoviti lokalitet kulturne i prirodne svjetske baštine. Klima je ovdje izrazito pustinjska, danju je vrlo toplo, ali čim zađe sunce, u što smo se i sami uvjerali temperature naglo padaju i postaje hladno. Vjetar puše cijelo vrijeme te raznosi pijesak po pustinji i tako oblikuje okolne stijene. No, bez obzira na klimatske uvjete i ovdje ima stanovnika. Beduini danas žive uglavnom od turizma i trgovine i vrlo će vas rado ugostiti u svojim šatorima, pokazati

foto: Silvija Martišek

Sl. 8. Petra

foto: Silvija Martišek

Sl. 9. Pustinja Wadi Rum

foto: Silvija Martišek

Sl.10. Beduinski šator, pustinja Wadi Rum

vam kako žive i ponuditi vas toplim čajem (sl. 10 i 11). Pustinju ćete najbolje doživjeti ako se džipovima provezete kroz nju, pri čemu obavezno morate stati kraj najpoznatijih stijena tamo, a to su veličanstvenih Sedam stupova mudrosti (sl. 12). Čine ih sedam stupova stijena različitih oblika i visina, građenih od crvenog pješčenjaka. Prema njima potječe i naziv memoara koje je napisao Thomas Edward Lawrence u kojima opisuje arapsku revoluciju protiv Osmanlija početkom 20. stoljeća. Osim toga, probajte se popeti i na koju dinu da osjetite pijesak, njegovu teksturu i boju. Pustinju je najbolje posjetiti u popodnevnim satima, kad sunce polako zalazi jer je prizor veličanstven. Umorni od cjelodnevno razgleda ljepota Jordana, ali prepuni prekrasnih dojmova dolazimo u večernjim satima u Aqabu, jedinu luku na Crvenom moru. Time završava put po Jordanu te se idući dan nastavlja prema Izraelu. (Kraj 1. dijela)

foto: Silvija Martišek

Sl.11. Beduinski šator, pustinja Wadi Rum

foto: Silvija Martišek

Sl. 12. Sedam stupova mudrosti, pustinja Wadi Rum

LITERATURA

- ADAMS, S., GANERI A., KAY, A. 2005: *Geografija svijeta*, Znanje, Zagreb.
- BAXTER, J., 2006: *100 velikih svjetskih čuda*, Mozaik knjiga, Zagreb.
- DAVEY S., 2004: *Nezaboravna mjesta koja biste trebali posjetiti prije smrti*, BBC Books, Stanek, Varaždin.
- WALKER, J., CLAMMER, P., 2015: *Jordan Country Guide*, Lonely Planet

IZVORI

- A living tribute to the legacy of King Hussein, <http://www.kinghussein.gov.jo/> (9.4.2018.)
- Eurokor, *Kalijev karbonat*, <http://www.eurokor.hr/index.php/proizvoai/kemijske-sirovine-i-proizvodi/80-kalijev-karbonat> (9.4.2018.)
- Iveković, I., Jordan: *Priča o Hašemitima*, <http://www.h-alter.org/vijesti/jordan-prica-o-hasemitima> (16.4.2018.)
- Hrvatska enciklopedija, *Jordan*, <http://www.enciklopedija.hr/Natuknica.aspx?ID=29323> (16.4.2018.)
- Leksikografski zavod Miroslav Krleža, Proleksis enciklopedija online, *Jordan*, <http://proleksis.lzmk.hr/29264/> (9.4.2018.)

PRIMLJENO: 7.5.2018.

PRIHVAĆENO: 24.10.2018.